

ESHATOLOŠKI SMISAO* „TIJELA“ I „ZEMLJE“

Dr Ivo STIPIČIĆ

»Poštenije i čistije govori zdravo tijelo, savršeno i pravilno: ono govori o smislu zemlje« (AsZ, II 300).

Problemska situacija

Događanja u prostoru i vremenu prožeta su biljegom prolaznosti; a tijelo i zemlja bitno su određeni kategorijama prostora i vremena. Zato su tijelo i zemlja ono što naš evropski mentalitet, pod utjecajem orijentalnog nazora na svijet, smatra ništetnim, jer se u njihovoj prolaznosti očituje »ništa« kao dominantna snaga svega tjelesnoga i svega zemaljskoga. Taj je fenomen i odveć jasan a da bi ga trebalo detaljnije analizirati. Ovu misao prati i ljudski duh vrednovanja, koji kaže: »Sve je vrijedno da propadne!«. Sve, naime, što je u svojoj suštini prolazno, sve — drugim riječima — što je određeno kategorijama prostora i vremena vrijedno je da nestane. U tome je zapravo i jedina vrijednosti tijela i zemlje. Tvrdnja je sasvim konsekventna, nakon što je čovjek spoznao i iskusio ništetnost svega prolaznoga. — Uz kategoriju prolaznosti ljudski je dekadentni duh iznašao i kategoriju ispraznosti. A sadržajno gledajući, isprazno je »sve tjelesno« i »sve zemaljsko«. Dakle, dok karakter prolaznosti odgovara vremenskom određenju tijela i zemlje, dotle karakter ispraznosti odgovara njihovom prostornom određenju. Sve događanje, dakle čitava povijest jest zapravo put u ništa. U tome se krije i jedina vrijednost svega povijesnoga. Odatle je onda razumljiva i negacija tijela i zemlje, jer oni su »uistinu« ništetni, oni su prema tome bezvrijedni.

Ali svakako da ovako ne bi smio rezonirati čovjek koji je iskustveno upoznat s poviješću spasenja. I danas više nije moguće prečuti apel koji je upućen kršćanima i svim ljudima »dobre volje«: da prestanu

* Adjektiv *eshatološki* označuje u suvremenoj teologiji *sadašnjost*, *sada* s tog razloga što je u Kristu započela *apsolutna povijest* (ESHATON). Za kršćanina ovo znači orijentaciju u »ovom času«, jer je njegova konkretno-povijesna situacija određena konačnim ispunjenjem (in visione beatifica = teološki tehnički izraz za egzistencijalno stanje čovjeka inhoativno već »sada i ovdje« a definitivno kod apsolutne pobjede Dobra) i nadom u ovo ispunjenje. Zato on prihvaća sadašnjost u slobodi kao već sada i ovdje skriveno prisutnu i definitivnu budućnost. Ovo je i razlog zašto za kršćanina, koji je egzistencijalno upoznat s Tajnom Krista, »eshatologija« ne znači naprosto »nauka o posljednjim stvarima« u smislu nekakve reportaže događaja koji bi se imali »kasnije« zbiti, već prvenstveno nadu i angažman oko kulture tijela i oko organizacije zemlje.

zapostavljati tijelo i zemlju. Danas je njihova rehabilitacija hitnija nego ikada ranije. Tijelo i zemlja bili su stalno tokom povijesti, a napose u prošlim stoljećima (usp. drugu polovicu XIX stoljeća), ugroženi od materijalizma u njegovim varijantama, a kršćanski se svijet sa svoje strane postavio, u većini slučajeva, na jednu sasvim nekršćansku poziciju deklarirajući tijelo i zemlju nečim sasvim ispraznim i prolaznim. Time se kršćanstvo, rekao bih, odreklo tijela i zemlje, a rezerviralo sebi dušu i nebo. Razumljivo je onda da će najrazličitiji materijalizmi uvijek nanovo zahtijevati od kršćana da se povuku na svoje »specifično« područje, da se ne miješaju u stvari tijela i zemlje, da se ne miješaju u stvari »ovog svijeta« — ta oni su sami odabrali kao jedino bitno: »spasiti dušu« i »ući u nebo«. Evo samo jednog primjera. Zašto u katoličkoj moralci pitanje seksa predstavlja još uvijek jedan od najgorućijih problema? Zašto je ono na jednoj strani tabu, o čemu se smije pisati i govoriti jedino kao o kakvoj dosjetki đavla, a na drugoj strani to je pitanje predmet najsuptilnijih distinkcija? Sve to ima svoje dobre razloge. No pokoncilaska atmosfera potiskuje pitanje seksa na sporedni kolosijek i time rasterećuje kršćansku svijest jednog balasta, koji je dugo vremena kočio inicijativu i stvarao kod mnogih averziju prema svemu što je kršćansko. Danas, naprotiv, stoji u centru pažnje socijalno pitanje. Povijesno zaleđe, koje ovdje ne namjeravam opširnije ispitivati, ovog uistinu nekršćanskog mentaliteta kršćanskoga svijeta na jednoj strani — po mom shvaćanju — utjecaj filozofije grčke provenijencije na teoretskom polju (u idejnoj obradbi vjerskog sadržaja), a na drugoj strani utjecaj maniheizma na praktičnom polju. Ovo je dakako uvjetovalo i svojevrstan zaborav Boga, koji je postao čovjekom da u ovom vidljivom tijelu i na ovoj vidljivoj zemlji vrši djelo spasenja, sada i ovdje, i da suzbijajući demoniju zla privede čitava čovjeka u svijet dobra, u svijet slobode, pravde, ljubavi i mira. Kako to da je bilo moguće izreći jednu ovakvu rečenicu: »Bolesnici i umirući bili su oni koji su prezreli tijelo i zemlju i izmislili ono nebesko i iscjeljujuće kapi krvi: ali još su i te slatke i mračne otrove uzeli iz tijela i zemlje!« (AsZ)? Prezir tijela i zemlje jest osveta na prikraćenom životu, on je rafinirani način samoobrane i samoodržanja. Prezir je u jednu riječ simptom dekadencije duha, organski i psihički oboljela čovjeka. Prezirati tijelo i zemlju znači, dakle, negirati život, znači osvećivati se zdravlju i stvaralačkim snagama.

Smatram da se jedna od temeljnih teškoća oko slobodnog prihvatanja Radosne vijesti krije upravo u strahu od opasnosti da kršćanstvo čovjeka ugrožava u njegovoj ljudskosti. Pokoncilaska teologija bi o ovome trebala voditi računa, i ona je već na putu da iz suštine kršćanstva iznudi jednu teologiju tijela i zemlje. Ali takve teologije mi danas još nemamo. Pitanje sudbine tijela nužno povlači za sobom i pitanje sudbine zemlje. I tko smatra da kršćanski smisao eshatologije dokida ili ugrožava čovjekovu ljudskost (a to je jedan od temeljnih prigovora upravo sa marksističke strane), taj ne poznaje kršćanstvo u njegovoj suštini. I nadalje, tko smatra da Bog paralizira ljudsku inicijativu, njegovo nastojanje oko kulture tijela i oko organizacije zemlje, taj još uvijek vidi u Bogu nekakvog demijurga koji »sa strane« određuje ljud-

sku sudbinu i nadzire ljudski rad. Ovo je najjeftiniji način kako da se riješi »kršćansko (i uopće teističko) pitanje«, ali ovo je u isto vrijeme i znak jedne neviđene lijenosti i dekadencije duha, koji se je postavio na određene ideološke pozicije i upleo u Izvještacene misaone sheme — uz podršku okorjelog *resentimenta*.

Eshatološki smisao »tijela« i »zemlje«

Sve ono što je tjelesno ili bitno privezano uz tijelo, sve ono što je zemaljsko ili bitno privezano uz zemlju pseudokršćanska je svijest smatrala prolaznim i ispraznim, predmetom iskušenja, silom inercije. A izvorno kršćanska svijest nam naprotiv sugerira da je povijest tijela i zemlje zapravo apsolutna povijest, povijest u kojoj je svaki čas vrijeme dan da ostane vječno. U tome se krije i smisao kršćanske nade, da naime tijelo »tjeluje« i da zemlja »zemlje« kao vječno događanje čovjeka, svejedno kako je kratak bio njegov individualni vijek. Kad ovo ne bi bilo ovako, ja onda ne bih bio u stanju ni izdaleka prihvatiti niti razumijeti smisao Utjelovljenja, smisao moje kršćanske nade u uskrsnuće. Tijelo i zemlju ne možemo, dakle, smatrati samo slikom i simbolom; tijelo i zemlja su stvarnost, oni su konkretni povijesni čovjek. Ali tijelo nije naprosto anatomsko tijelo, ono je — naprotiv — »savršeni čovjek«, za kojega sv. Pavao kaže da »ostvaruje puninu Krista« (Ef 4, 13).

1. *Filozofski dio.* »Ljudsko je tijelo nešto bitno drugo negoli životinjski organizam« (MH, Pismo o »Humanizmu«, 67). Suvremena filozofija poima čovjeka kao egzistenciju, jer samo je njemu povjereno pitanje o »*bitku*«, samo je on u stanju da pita o sudbini svog postojanja. Ona ga dakle u svojim najodličnijim predstavnicima ne tumači biologistički, naturalistički. Jedino je čovjeku dodijeljena sudbina egzistiranja. Već je i samo ljudsko tijelo »otvoreni sistem«. A možda je baš kršćanska teologija odveć fiksirala animalnost ljudskog tijela i time, na jednoj strani, odgojila »preziratelje tijela«, a na drugoj, izazvala krajnji naturalizam i kult tijela.

Sa svojim tijelom čovjek je *tu*, »vani«; sa svojim tijelom čovjek je povjeren javnosti, zemlji. Ovo je povjerenje danas pokolebano, ugroženo, tako da čovjek upravo danas kao možda nikada ranije osjeća svu nesigurnost i bezavičajnost svoga bića, gubitak »sredine«, neuravnoteženost, psihičku rastrojenost. Zato možda i jest danas više nego ikada ranije potrebna jedna teologija nade, kršćanske nade u ispunjenje povijesti, vjere u čovjeka i ljubavi prema zemlji. Filozofija pokušava na svoj način ispuniti čovjeka nadom, povratiti mu samopouzdanje, stvoriti za čovjeka zavičaj sigurnosti i topline. Suvišno je kazati da joj to, uza sav napor koji u to ulaže, ne uspijeva. Suvišno je kazati da je »filozofska vjera« (K. Jaspers) moguća jedino u horizontu kršćanske objave.

I biblijski mentalitet vidi u tijelu subjekt ljudskog spasenja ili nespasenja, subjekt ljudske povijesti i njezinog ispunjenja. Ono pred-

stavlja cijelu ljudsku egzistenciju. Zato je tijelo, primarno, cjeloviti ljudski fenomen, i smije se — kao što to radi uostalom i Biblija — supozitivno uzeti u smislu čitava čovjeka. Ispravno je onda kazati: čovjek »jest« tijelo. I on nije samo tijelo da bi postao duhom, već da bi bio savršen ljudski duh, mora sve više postati tijelom. Jednako tako i zemlja je mjesto na kojem se događa čovjekovo spasenje odnosno nespasenje. Tijelo »tjeluje« na zemlji. Ono je i uvjet mogućnosti za to da je čovjek *tu*, da je povjeren brizi javnosti. Kulturom tijela i organizacijom zemlje osvrću se čovjek. Tako on ulazi u povijest, čini povijest, — apsolutnu povijest, tj. povijest koja nema nekog geometričkog završetka, već nosi svoj smisao u *sebi*. »Zdravo tijelo govori o smislu zemlje«, a bolesno tijelo prezire zemlju i sve zemaljsko. Kršćanin, dako, zna za prisutnost dimenzije zla u svijetu, zato on i neće prezirati, nego će nadom nadvladati »ovu raspadljivost« i nadom povratiti zemlji njezin smisao.

2. *Teološki dio*. Gledajući kroz perspektivu povijesti spasenja tijelo i zemlja ne smiju se i ne mogu se degradirati u prolazne vrednote; jer baš u tijelu i na zemlji događa se već sada i ovdje, sutra i danas ono što će se »jednom« pokazati u svojoj punini. Tijelo i zemlja u njihovoj povijesnoj konkretnosti jesu mjesto na kojem se događa spasenje, a samo spasenje jest opet povijesna konkretnost. A isticanje i forsiranje duhovnosti na štetu tijela i zemlje uvjetuje apstraktni individualizam i besadržajni transcendentizam. Otkupljenje, utjelovljenje, spasenje, vođenje Božjeg naroda jest, naprotiv, nešto konkretno-povijesno; jest naš uspon i naš pad, u isto vrijeme; naša radost i naša briga. Povijest spasenja, prema tome, konkretna je povijest koja se zbiva i obistinjuje na tijelu i zemlji, koja se zbiva sada i ovdje. Ovu povijest preuzima čovjek u vjeri i nadi da će se »ova smrtnost« obući u »besmrtnost« i »ova raspadljivost« u »neraspadljivost«. Dimenzija zla koja je prisutna u horizontu povijesti spasenja, razlog je »smrtnosti« i »raspadljivosti«, razlog je prolaznosti i ispraznosti. Ali Zlo je konkretna snaga, s kojom kršćanin treba da se uhvati u koštac i to već sada i ovdje, ne čekajući na neku apsolutnu pobjedu Dobra, koja bi se mogla zbiti i bez njegova angažmana. Takvu pobjedu on, naime neće doživjeti. Prema tome, podniפוšto ne odgovara izvornom smislu kršćanstva da kršćanin zdvaja nad prolaznošću i ispraznošću svega tjelesnog i zemaljskoga, bježeći u neki individualni ili kolektivni spiritualizam u tendenciju da spasi »svoju dušu«. Njegova briga, štoviše, treba da bude briga u nadi za tijelo i zemlju: kako će se, naime, »ova smrtnost« obući u »besmrtnost«, kako će se »ova raspadljivost« obući u »neraspadljivost«. Briga za zdravlje, briga oko kulture tijela i oko organizacije zemlje, briga za ljude koji su bolešću ili starošću izbačeni iz stroja »produktivnih« snaga, udivljenje i respekt pred tijelom i pred zemljom — samo su neki od konkretnih i praktičnih momenata kojima kršćanin treba obratiti svoju pažnju. Ova pažnja ne bi imala nikakva smisla kad bi ona odgovarala nekom pseudokršćanskom stavu: prihvatiti, naime, tijelo i zemlju kao nužno zlo ili kao sporedni i privredni fenomen, ova pažnja može imati samo tako smisla ako se tijelo i zemlja pro-

motre u perspektivi ekonomije spasenja; naime subjekt koji treba postići svoju eshatološku puninu. Rad je bitno rad za oslobođenje i spasenje čovjeka; tehnički preobražaj zemlje bitno je uklopljen u perspektivu konačnog izmirenja svega. Posao koji obavljam nije prolazni momenat, koji je mogao jednako tako i ne biti. On je, štoviše, bitno posao oko restauracije svijeta, on je bitno osvršenje svega događajnoga, svega povijesnoga.

Fetički sažetak.

1. Tijelo i zemlja, promatrani u perspektivi ekonomije spasenja, u svojoj suštini nisu nešto prolazno i isprazno, mada je njihov empirički oblik i podvrgnut povijesnoj mijeni. Oni, štoviše, kriju u sebi inhoativno konačnu puninu savršenog čovjeka.

2. Tijelo i zemlja, prema tome, suštinski su načini čovjekova egzistiranja, koji se ne dokidaju, nego se u maksimalnom savršenstvu pothranjuju u apsolutnoj povijesti Božjeg kraljevstva.

3. Kršćanska nada jest aktivna nada, koja kulturom — ali ne i kultom — tijela i organizacijom zemlje omogućuje i pospješuje dolazak Božjeg kraljevstva u njegovoj punini. Bez te aktivne nade kraljevstvo Božje bilo bi samo »nebo«, koje bi svatko mogao bez ikakva gubitka »prepustiti vrapcima«.

4. Kršćanin ne može biti na jednoj strani »dobar« kršćanin, a na drugoj strani loš građanin zemlje, kao da bi bila njegova odgovornost za tijelo i zemlju sporedni posao, koji bi on — tobože — trebao samo prigodice vršiti; njegova briga za tijelo i zemlju mora biti čak izrazitija, jer njemu je na poseban način povjeren zadatak oko preobražaja zemlje.

5. Briga za tijelo i za zemlju nužno je i briga za drugoga, dok uporno nastojanje da se spasi vlastita duša i da se uđe u nebo olako prelazi u egoizam. Tijelo i zemlja nisu privatna stvar pojedinca, oni su nešto javno, oni su stvar zajednice, stvar društva.

6. Osim toga, tijelo i zemlja su nešto konkretno-povijesno. Zato aktivna briga za tijelo i zemlju isključuje opasnost ideološkog otuđenja i apstraktnih sistema.

7. Tijelo nije naprosto put (sarks), niti je tjelesno puteno. Zato bi pokoncilaska teologija tijela trebala svjesno ići za tim da oslobodi kršćansku svijest maniheističkog balasta, da tijelu i zemlji povрати njihovu eshatološku vrijednost.

8. Kršćanska nada i eshatološka dubina pogleda otklanjaju, konačno, opasnost kulta i apoteoze tijela i zemlje, koji mijenjaju svoju povijesnu sliku, ali u liku zdravog tijela te u humano i tehnički savršeno organiziranoj zemlji vide anticipaciju Eshatona. A na drugoj strani,

ne zdvajaju nad bolešću i smrću, nad starošću i nad anomalijama tijela; ne zdvajaju zbog nepotpune raspoloživosti mogućnosti zemlje, jer se kršćanska nada, koja vodi aktivnu brigu oko kulture tijela i oko organizacije zemlje, nada da će se konačno »ova raspadljivost« obučiti u »neraspadljivost« i da će se »ova smrtnost« obučiti u »besmrtnost«.

Eschatološki stav

S pravom sada mogu i smijem pitati: što slijedi iz svega toga za moju praktičku orijentaciju, u ovom povijesnom času i u ovoj društvenoj sredini? Svakako da smisao i cilj ovih misli nije »samo« obrat mentaliteta, mada bi već i to bio zavidan uspjeh. Cilj je svake autentično izrečene misli zapravo revolucija na praktičnom polju.

S obzirom na organizaciju zemlje: Tvoja je egzistencija konkretna i nezamjenjiva egzistencija, ugrađena u određene društvene strukture i kretanja. Svejedno kakav ti je posao povjerilo društvo, svejedno koje si mjesto pronašao u tom duštvu, tvoj je rad jedinstven i nezamjenjiv. To je tvoj rad u ovom društvu, u ovom stadiju organizacije zemlje. Tvoju ulogu, tvoj zadatak u ovoj povijesnoj igri nitko drugi ne može preuzeti. I samo si ti odgovoran za to. Vrijednost i rezultati tvoga angažmana ostaju ukoliko si se angažirao u duhu solidarnosti prema svojoj braći ljudima, ukoliko si slobodno vršio svoj posao i svakodnevno prihvaćao svoju egzistenciju (sa svim uspjesima i promašajima), u nadi da će se Božje kraljevstvo »jednom« objaviti u punini, zahvaljujući upravo tvome radu, zahvaljujući upravo tebi.

S obzirom na kulturu tijela: Tvoje tijelo nije samo tvoja privatna stvar, ono je isto tako i sociološka vrijednost. Društvo je čak dužno od tebe tražiti račun kako raspolažeš sa svojim tijelom. Socijalno osiguranje nije sve što društvo mora za tebe činiti. A ti se sa svoje strane moraš planski boriti (njegom tijela, sportom, higijenskim i estetskim načinom odijevanja, rekreacijom u najrazličitijim oblicima itd.) protiv »ove raspadljivosti« i protiv »ove smrtnosti«, jer je to praktični smisao tvoje kršćanske nade. Tvoje tijelo imat će vječnu povijest i za njegovu sudbinu nije svejedno, što se s njim sada i ovdje radi. Tijelo i zemalja kao temeljni načini čovjekova opstojanja (egzistencijali) ostaju. Čovjekova ljudskost je definitivna, ona ostaje vječno (usp. misterij inkarnacije). Dimenzija tijela i zemlje ostaje i »in visione beatifica«, ona ostaje u apsolutnoj povijesti. Kultura tijela i organizacija zemlje povjereni su tebi i meni, povjereni su društvu. Ono što se već sada i ovdje zbiva, to je već jedan od momenata apsolutne povijesti. Njezino ispunjenje »izaziva« i pospješuje tvoja aktivna nada.

SUMMARIUM

Eschatologicus sensus »corporis« et »terrae« agitur. Tam hominis corpus quam eiusdem vita terrestris tamquam duo modi humanae existentiae accipiuntur. Sub luce ac vi oeconomiae salutis nec possibile nec fas esto illos ad

transitorios valores dejicere, nam quod transitorium est hoc et sine valore. In hoc praecise puncto erravit ac errat pseudochristiana quaedam mens eschatologicae conscientiae experts. Contrarium asserendum est. Incarnatione ac spe resurrectionis christianus vir suffultus licite tam in corpore quam in vita terrestri valores videt imperituros. Esto horum formam empiricam historicis mutationibus subiectam, tamen dicendum illos in maxime perfecta forma patrimonium absolutae historiae regni caelestis constituere. Hic conceptus essentialiter christianus est, sed a christiano eschatologicum postulat nisum, qui corporis cultura necnon recta super terram ordinatione vitae »excitabit« et accelerabit adimpletionem illius quae dicitur historia absoluta »in bono perfecto rationalis naturae« consistens.